

Josep PERARNAU I ESPELT

L'EXEMPLAR MUNIQUÈS DEL «PASTORALE»
DE FRANCESC EIXIMENIS

L'actual volum manuscrit Clm. 11010 forma part del fons procedent de l'antiga llibreria de la catedral de Passau.¹ Es presenta enquadrnat de pell llista rossa, de 284×201 mm de superfície; una línia, només marcada, ressegueix els marges d'ambdues cares de les cobertes; en totes dues, al mig de la superfície, escut d'armes marquesal amb cinc florons en forma de rombe. El lloc és dividit en cinc sectors; el primer porta una etiqueta blanca amb la signatura *Pass./10* (la primera que rebé després d'haver ingressat en la Bibliotheca Regia Monacensis); el segon és recobert d'un teixell, també de pell, en el qual hi ha un títol imprès amb lletres daurades: M.S./FRANCISCUS/EXIMENECAE/PASTORALE; el tercer porta una altra etiqueta blanca, amb la signatura actual: *Cod. lat. (imprès)/11010* (a mà); una etiqueta semblant, de color més fosc i amb la mateixa signatura, es torna a presentar en el sector cinquè; en el sisè, altra etiqueta blanca amb la signatura, sembla del segle XVI, de la llibreria capitular de Passau: 115. A l'angle superior esquerre de la cara interior de la coberta, altra etiqueta amb la signatura actual. Un foli de guarda per banda; al centre del primer, en llapis N 1647 (signatura de prova corresponent a un projecte d'ordenació global dels fons manuscrits llatins de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic anterior a l'actual numeració unitària).

El cos del volum és format per catorze plec de pergami, tots ells regulars, de cinc fulls doblats, equivalents a deu folis, tret del primer, el qual només consta de dos fulls doblats (ff. 0 i 1-3). A partir del plec segon els fulls són numerats amb una lletra majúscula que correspon al plec i una

---

1. *Catalogus Codicum Latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis*. Secundum Andreae SCHMELLERII indices composuerunt Carolus HALM, Fridericus KEINZ, Guillelmus MEYER, Georgius THOMAS. Tomi II, Pars II, Codices num. 11001-15028 complectens (*Catalogus Codicum Manucriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis Tomi IV, pars II Codices Latinos complectens*), Munic 1876, 1, on hom pot veure que els volums que porten la signatura Clm. 11001-11166 procedeixen de l'esmentada biblioteca catedralícia.

xifra aràbiga que correspon al full; per això, el segon plec (ff. 4-13) té els fulls numerats A 1-A 5 i així successivament fins al plec número 13 (ff. 114-123), assenyalat M 1-M 5; el plec número 14 (ff. 124-131 més dos en blanc) no veig que tingui numeració de plec ni de fulls. La col·locació dels fulls segueix l'ordre de pèl-carn-carn-pèl, pèl, etc. Un cop doblats els fulls, els folis resultants tenen una superfície de 271 × 192 mm. Reclams (el corresponent al final del plec número 10, f. 93^v, és col·locat dins un ròtoll dibuixat en el marge inferior). Als ff. 1^r i 131^v, segell de la Bibliotheca Regia Monacensis; al marge inferior del f. 66^r, amb tinta, *Clm./11010*. Hi ha numeració primitiva dels folis escrits, amb xifres aràbigues vermelles, 1-131, restant sense numerar un foli al començament i dos a l'acabament, en blanc. El relligat és normal, al centre dels plecs, amb cordill, sense reforç.

El volum només conté una obra, el *Pastorale*:

A. *Rubrice pastoralis sequentis*, ff. 1^r-3^b. *Inc.*: Et primo, prologus libri... *Exp.*: ... De fine libri et de iterata presentatione eidem domino Valentino, capitulum clxvij./ DEO GRATIAS. B. *INCIPIT pastorale magistri Francisci eximeneç* (sic), ff. 4^r-131^v. *Inc.*: REVERENDISSIMO²/ IN XRISTO PATRI ET/ DOMINO, DOMINO HUGO-/NI,³ DIVINA PROVIDENTIA/ Episcopo Valentino, Frater Franciscus eximeneç, ordinis fratrum minorum, eius humilis seruus et filius, seipsum totum cum omni reuerentia ueri Pontificis et summi yhesu xristi... *Exp.*: ... nos omnes ad eius regiam maiestatem contuendam feliciter in fine perducatur amen. Amen. FINIS/LAUS DEO. Explicit pastoralis. // Hunc librum scripsi ego, Augustinus Teruisinus de Aldemarijs in

2. Per tant, la tradició manuscrita a la qual pertany el nostre exemplar havia perdut aquella primera dedicatòria que es troba en l'exemplar antic Dalmases 127, actual Barcelona, Biblioteca de Catalunya 463 (cf. *La Biblioteca Dalmases*, dins «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», III [1916], 32 i 51), segons la qual l'obra no hauria anat destinada inicialment al bisbe de València, Hug de Llupià, ans «...domino Cardinali Valentiae... eidem domino Cardinali...», i per tant a Jaume d'Aragó (?-1396); la que sembla dedicatòria primitiva ha estat publicada per J[Jaume] MASSÓ I TORRENTS, *Les obres de fra Francesc Eximèniç (1340-1409?)*. *Essaig d'una bibliografia*, dins «Institut d'Estudis Catalans. Anuari», III (1909-1910), 677. En canvi, la tradició textual del nostre manuscrit és la de l'exemplar de Torí, Biblioteca Nazionale, Vària 261, descrit per Miquel BATLLORI, *Dos còdexs catalans a la Biblioteca Reial de Torí*, dins «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», VIII (1934), 241-243; la diferència bàsica entre els dos exemplars és la nota final del muniquès relativa al copista, la qual manca en l'exemplar de Torí.

3. És, tal com acabo de dir, Hug de Llupià-Bages, bisbe de València del 1397 al 1427; hom en pot veure una notícia bibliogràfica mínima dins «Gran Enciclopèdia Catalana», IX (1976), 334; sobre la seva actuació com a bisbe de València, hom pot veure l'exposició més recent d'Elías OLMOS I CANALDA, *Los prelados valentinos*, Madrid 1949, 102-107.

domo episcopatus ciuitatis Reatine, ad instantiam Reverendissimi domini mei, domini Angeli de Capranica, predictae ciuitatis Episcopi dignissimi, anno domini .M^oCCCC^oLV^o, xv die Septembris, Pontificatus Sanctissimi in xristo patris et domini, domini Calisti pape tertij anno primo./ ORATE PRO SCRIPTORE./ Qui scripsit, scribat; semper cum domino uiuat./ Viuat in celis Augustinus homo fidelis.

La caixa d'escriptura amida 182 × 144 mm, amb dos corondells separats per 6 mm, en els tres primers folis escrits, corresponents a la taula; en el cos del llibre, 181 × 110 mm, a tota amplària; tant en la taula com en el text les pàgines són de trenta línies. Puntuat de marc i de ratlles, el qual també marca una petita columna al marge esquerre de les pàgines, espai que alguna vegada és ocupat per alguna lletra capital secundària. Escrit d'una sola mà, la del copista que consta al colofó, amb lletra plenament humanística. Correccions textuais, tant interliniars com al marge; subratllats marginals de formes diverses; alguna mà d'atenció, per exemple, f. 10^r; noms d'autors citats en el text es troben escrits al marge amb tinta vermella, en els ff. 40^r, 54^r, 79^r, 84^v, 91^v, 112^r. Rica ornamentació, tant en la pàgina inicial del text com de les caplletres; la pàgina inicial, ultra la caplletra, té una cenefa entre el text i el marge inferior de 178 mm de llargària per 55 d'altura, al centre de la qual hi ha l'escut d'armes de la casa Capranica. L'ornamentació de la caplletra és en daurat, la de la cenefa amb els colors verd, blau, vermell pàllid i blanc; també són ornamentades les caplletres dels capítols en daurat i colors, les quals, si no m'he descomptat, sumen 167, exclosa la caplletra primera. Títols i sotstítols en vermell. Sense calderons. Malgrat alguns forats de corcs, l'exemplar presenta un excellent estat de conservació.

Ultra les dades ja consignades, cal fer referència a un altre aspecte: l'elecció papal d'Alfons de Borja, Calixte III, devia revifar l'interès envers els autors de la seva terra en aquells que segurament se'l volien congraciar; les dateš semblen eloqüents, car Alfons de Borja era elegit papa el 4 d'abril de 1455 i només cinc mesos més tard, al palau del bisbe de Rieti, hom posava punt final a aquest volum; això no obstant, Angelo Capranica,⁴ que

4. A[fred] A. STRNAD, *Capranica (Crapanica), Angelo*, dins «Dizionario biografico degli italiani», 19 (1976), 143-146; la vinculació del volum muniquès a un bisbe-cardenal de la família Capranica, fundador del «Collegio Capranica» de Roma obliga a fer alguna referència al mss. Vat., Ross. 213, 117-258 (meitat del segle xv), el qual, en el seu f. 1^r fa constar ésser «Cod. Collegii Capranicensis/XLIV»; l'interès augmenta quan hom, en tenir a la vista la pàgina inicial, s'adona que la caplletra és com les cent seixanta-set capitals del volum muniquès. En canvi, pel que fa al text, l'antic exemplar del Col·legi Capranica és emparentat amb l'actual de l'Ambrosiana de Milà H. 83 Sup.; tots dos exemplars tenen primer el cos del llibre i després l'índex, el qual és introduït per aquesta frase: *Hec que sequuntur sunt rubrice libri pastoralis editi*

havia estat nomenat bisbe d'Ascoli Piceno el 7 de maig de 1447 i de Rieti el 25 de setembre de 1450, no seria promogut a seus més vistoses durant el relativament breu pontificat de Calixte III (4 d'abril de 1455-6 d'agost de 1458), encara que després arribaria a cardenal. Però el llibre preciós que féu copiar poc després de l'elecció de Calixte III contribuirà a conservar-ne la memòria.

---

*per reuerendissimum Franciscum Eximénez. Agitur ergo imprimis de statu clericali et hac proceditur serie et ordine subsequenti. Ponitur enim primo prologus libri Pastoralis magistri Francisci Eximénez, Milà, Ambrosiana H. 83 Sup., f. 136^r; Vat., Ross. 213, f. 255^r. En tots dos exemplars, el títol inicial de l'obra és *Pastoralis* (ff. 1^r i 117^r, respectivament), en tots dos la grafia del cognom de l'autor coincideix (amb una excepció en la rúbrica inicial del volum milanès, on consta *Eximiénez*); tots dos són copiats amb lletra humanística, posterior a la del volum de Munic (en aquest sentit, sembla que la lletra de la primera part del volum romà, ff. 3-113 podria ésser del mateix copista muniqüès; aquesta primera part conté la traducció llatina dels *Sermones in iustum et beatum Iob de patientia*, de Sant Joan Crisòstom); tots, finalment, són d'origen italià, cosa que demostra l'interès entorn d'aquest llibre d'Eiximenis en la Itàlia de mitjan segle xv.*